

Cercetările arheologice din castrul roman de la Ilișua (jud. Bistrița-Năsăud)

D. PROTASE, G. MARINESCU, C. GAIU

În continuarea lucrărilor arheologice din 1978 și 1979, între 20 iunie și 20 iulie 1980, Universitatea din Cluj-Napoca, în colaborare cu Muzeul județean de istorie din Bistrița, a efectuat săpături organizate la castrul roman de la Ilișua, cu scopul de a obține date noi referitoare la sistemul de apărare și la stratigrafia acestui lagăr militar, precum și pentru a descoperi material documentar în legătură cu romanizarea Daciei. Pentru atingerea obiectivului propus, au fost trasate trei secțiuni (notate, în continuare, cu IV, V, VI) peste laturile de NV, NE și SE, secțiuni pe care le prezentăm în cele ce urmează, împreună cu principalele rezultate obținute (fig. 1).

Secțiunea IV (110×1 m) a fost amplasată pe latura de NE a castrului, la 70 m distanță de colțul estic. Din lungimea totală de 110 m, aproape două treimi (70 m) se află în exteriorul castrului, traversind berma și șanțurile de apărare (fig. 2).

În acest loc stratigrafia este următoarea: peste pământul neumblat, dens și de culoare brună-gălbui, aflat la adâncime de 1,20–1,40 m, se constată un strat de depunere de 0,40–0,50 m grosime, negru la culoare, conținând slabe resturi arheologice, unele putând fi datate în epoca bronzului, iar altele, eventual, în Latène-ul târziu dacic. Deasupra acestui strat se găsește o fișie de prundiș și nisip galben-roșcat, gros de 5–10 cm, după care urmează stratul cu resturi arheologice din epoca romană. În anumite porțiuni, peste și în stratul roman s-a întâlnit un nivel de locuire, reprezentat prin puternice urme de incendiu (arsură, cenușă), ceramică romană și dacică specifică, îndeosebi lucrată cu mina, având uneori motive decorative caracteristice olăriei dacice (șir de alveole și briu alveolar).

Înregistrarea amănunțită a diferitelor elemente și situații arheologice întâlnite de-a lungul acestei secțiuni — mergând din interior spre exterior — ne arată stratigrafia următoare. Între m 2,70 și m 6,50, s-a prins un șanț de apărare al primului castru de pământ, șanț adânc de 2,75 m, astupat în epoca romană, fapt dovedit de fișia de prundiș care îl căpăcuiește. Peste acest șanț nivelat s-a suprapus o locuință (nr. 1), de la care, în urma unui incendiu, au rămas urme de arsură, cenușă și bucățele de chirpic ars la roșu, ceramică romană și modelată cu mina, de factură dacică. Această locuință, prin deschiderea unei casete

(C₁), s-a degajat și cercetat integral. Între m 9 și m 15, a apărut încă un șanț aparținător și el primului castru de pământ. Din cauza apei freactice care se infiltra mereu în săpătură, acest șanț nu a putut fi săpat integral. Totuși, s-a putut observa că șanțul de aici este mai mare decât precedentul (deschiderea 6 m și adâncimea estimată la 3,20 m) și că la gură a fost umplut cu un strat de pietriș și dărămături, a cărui grosime (1 m la centru) se ridică pînă la baza solului cultivabil. Între m 26,60 și m 28, s-a identificat un șanț de dimensiuni reduse (deschiderea circa 1,50 m și adâncimea 1,60 m), care, fiind situat la poala valului castrului de piatră, socotim că nu poate fi decât rigola dintre *agger* și *via sagularis*. Peste acest șanț nivelat în epoca feudală s-a săpat o groapă, deranjîndu-i escarpa dinspre *agger*. Între m 15 și m 26, s-a surprins o locuință (nr. 2) de dimensiuni mari, reprezentată iarăși prin urme de arsură, chirpici, cărbune și cioburi de vase. Pe baza asemănării cu locuința precedentă și a ceramicii de netă factură dacică descoperită în interiorul ei, locuința aceasta se dovedește a fi de asemenea de tipul celei menționate mai sus. Începînd de la m 26 și pînă la m 39 se întinde valul castrului de piatră, val care aparține castrului al doilea de pământ. El are grosimea maximă de 1,20 m și este făcut din lut galben și cafeniu, foarte bine bătut. În escarpa exterioară a acestui *agger* s-a fixat fundația zidului de incintă a castrului de piatră, fundație care nu atinge nivelul de călcare din vremea romană, oprindu-se la stratul de pietriș așezat deasupra acestuia. Între m 37 și m 38,20 se află temelia de la zidul castrului, făcută din piatră spartă de carieră, nelegată cu mortar. În fața zidului, între m 36,60 și m 38,40 s-a întâlnit berma, formată din pământul galben-brun și îndesat al valului de la al doilea castru de pământ. De la m 38,40 spre exterior se profilează gura primului șanț de apărare al castrului de piatră, care nu a putut fi adîncit din cauza apei freactice, care a inundat și restul secțiunii. Pe bermă și în gura șanțului s-a găsit un strat de moloz, gros de 20–60 cm, provenit din demolarea zidului de incintă.

Secțiunea V (47×1 m) a fost deschisă, la distanță de 25 m de colțul nordic, peste latura de NV a castrului, spre a verifica datele obținute în

secțiunea I (1978). Din lungimea ei totală, 15 m se află în exteriorul, iar 32 m în interiorul castrului de piatră (fig. 3).

cioburi de oale, multe lucrate cu mâna, de factură dacică. De la m 7,60 pînă la m 15,20 sub stratul de moloz ce se întinde la baza solului cultivabil,

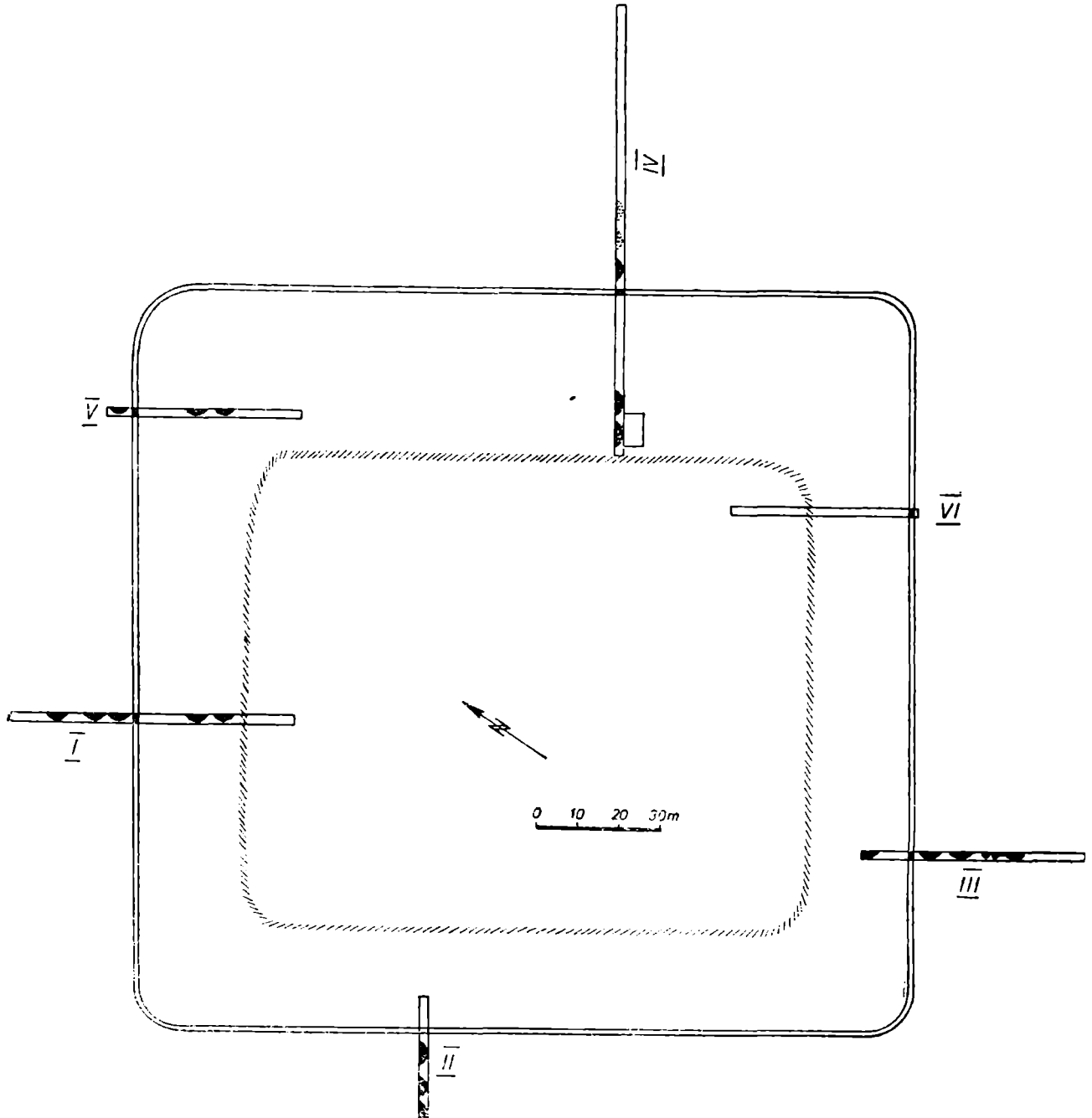

Fig. 1. Ilișua. Planul castrului roman, cu săpăturile din anii 1978–1980.

Înregistrând elementele stratigrafice și obiectivele întâlnite în săpătură, de la interior către exteriorul secțiunii, situația se prezintă în felul următor. Între m 0 și m 7,50, s-a dat peste un strat de moloz și dărâmături, care începe din solul vegetal și continuă în adâncime sub 2 m, unde nu a mai fost urmărit. Avem de a face cu o umplutură și nivelare modernă a unei gropi chiar în locul de unde s-au scos zidurile unei clădiri romane. Sub o parte a stratului de moloz s-au descoperit resturile unei locuințe (nr. 3) de tipul celor două precedente, avînd ca inventar

s-a surprins *agger*-ul primului castru de pămînt și groapa unui stîlp puternic de susținere, care pătrundea, sub val, în pămîntul viu. Între m 11 și m 20,70 s-a prins un șanț de apărare al primului castru de pămînt, adînc de 2,60 m și larg de 5,70 m avînd escarpa interioară în formă de șa. Ea este cu mult mai lungă și mai lină decît cea exterioară. De la m 23 la m 27,50 s-a întilnit al doilea șanț de apărare al primului castru de pămînt, larg de 4,50 m și adînc de 2,60 m. Și aici panta interioară prezintă o înclinare ceva mai mică decît cea exterioară. Între cele două șanțuri există un praș

de pământ crușat, lat de circa 2 m, în care s-a identificat gaura unui stîlp, ce pătrundea pînă la stratul de lut virgin. Peste primul șanț se întinde o fișie de pietriș, iar deasupra acesteia se află depunerea groasă de moloz și dărîmături, care acoperă integral pragul amintit și aproape toată deschiderea celui de al doilea șanț de apărare. Și în umplutura acestui șanț s-a descoperit o locuință incendiată (nr. 4), marcată printr-o impresionantă cantitate de pământ ars, cărbune și cenușă, locuință în care, s-a găsit și ceramică dacică lucrată cu mîna. Între m 27,50 și m 37 se află valul celui de al doilea castru de pământ, val format din lut galben-cafeniu, bine tasat, a cărui înălțime maximă măsoară acum 1,20 m. În panta lui exterioară s-a înfipt temelia zidului de piatră, gros de 1,05 m, care se oprește la nivelul de călcare roman, fără a-l străpunge. În fața zidului, se găsește berma, lată de circa 1,80 m, constituită din lutul galben-cafeniu, îndesat, de la marginea externă a valului aparținător castrului al doilea de pământ. Acest val, reamenajat, a servit ca *agger* și pentru castrul de piatră. De la m 37,50 începea primul șanț (din cele trei) al castrului durat în piatră de carieră, șanț care nu a putut fi săpat decît în partea lui superioară, din cauza pinzei de apă freatică. Dealtfel, profilul pentru cele trei șanțuri de apărare pe această latură a fost bine precizat în secțiunea I (1978), așa încît nu mai este neapărat nevoie de o reluare a săpăturii în acest punct.

Secțiunea VI (46 × 1 m) a fost amplasată pe latura de SE, la 50 m distanță de colțul estic, cu scopul de a surprinde șanțurile de apărare ale primului castru de pământ. De-a lungul ei, mergînd spre exterior, s-au întîlnit următoarele situații arheologice.

Pînă la m 3,50 s-au descoperit resturile unei locuințe de tipul celor precedente (nr. 5). Cenușa, cărbunele și chirpicul ars, existente în cantitate mare, demonstrează că și aici locuința a fost mistuită de incendiu. Sub acest strat de arsură de la 50 cm în jos, se întinde o fișie de dărîmături, groasă de 25—35 cm, amestecată cu pământ gălbui, ce se constată în tot profilul acestei secțiuni, suprapunîndu-se peste un strat de pietriș, gros de 5—10 cm, cu resturi romane. Dedeșubt se află un strat de pământ compact cu fragmente ceramice din epoca bronzului și, eventual, din Latène. Apoi, apare lutul galben neumblat, la adîncimea medie de 1,40—1,50 m, față de nivelul solului actual. Între m 3,60 și m 6, adîncită pînă la 2,25 m în lutul galben virgin, s-a dat peste groapa unui bordei din epoca bronzului. De la m 10,50 pînă la m 12,50, străpungînd un strat de moloz-roman, s-au descoperit urmele unei locuințe (nr. 6), reprezentată prin elementele obișnuite: arsură, cenușă, chirpici și ceramică specifică, lucrată cu mîna și la roată. Aceleași tipuri de locuințe, mistuite de incendiu, s-au mai întîlnit de la m 14 la m 18 (nr. 7) și între m 30,50 și m 35,50 (nr. 8), în ambele locuri sub nivelul podinei identificîndu-se cite o gaură de la stîlpii de susținere. Vestigii de locuire curmată prin foc

(nr. 9), se constată de asemenea între m 38 și m 42,60, unde a fost deranjat valul castrului al doilea de pământ, val din care se mai vede doar o mică porțiune din marginea lui interioară. Aici, între m 35 și m 36 există o groapă, probabil de la un alt bordei din epoca bronzului, acoperită parțial de valul roman. Zidul castrului de piatră — care a fost scos pînă la temelie și din care a rămas doar moloz — și-a lăsat urma clară între m 42,75 și m 44. Urmează apoi berma, acoperită cu moloz și începutul primului șanț de apărare al castrului de piatră. Secțiunea nu a fost prelungită, spre a descoperi cele trei șanțuri de apărare de pe această latură, deoarece situația de aici s-a clarificat prin secțiunea III/1979.

MATERIALE ARHEOLOGICE DESCOPERITE

Pe lîngă datele științifice privind castrul și fazele de locuire din acest punct, săpăturile din vara anului 1980 au furnizat și o cantitate de material arheologic. Astfel, s-a obținut ceramică din epoca bronzului și dacică, iar din vremea funcționării castrului s-au descoperit fragmente de vase produse în Dacia sau de import, vîrfuri de lance și de suliță, un interesant coif de fier placat cu bronz, o fibulă romană de fier (tirzie), un denar de la Antoninus Pius și o monedă de bronz cu *Prov. Dacia*, precum și mult material de construcție romană: cărămizi, țigle, olane, scoabe, piroane și cuie de fier. O mențiune aparte merită și o inscripție funerară romană descoperită în secolul trecut, recuperată de la un sâtecan din Cristeștii Ciceului (CIL, III, 815). Pe de altă parte, o semnificație particulară prezintă descoperirea pentru prima oară în acest castru a unor vase întregi și fragmente de ceramică modelată cu mîna (fig. 4).

CONCLUZII

Deși timpul ploios a stînjenit într-o oarecare măsură desfășurarea lucrărilor, totuși putem spune că cercetările din 1980 la Ilișua și-au atins scopul. Astfel, s-a putut preciza din nou că în punctul unde se află castrul s-au găsit materiale din mai multe epoci: bronz, Hallstatt timpuriu, Latène tîrziu dacic, romană, postromană (?) și feudală.

Referitor la castrul roman, s-a stabilit cu certitudine că înainte de a fi construit din piatră și cu trei șanțuri de apărare, el a fost precedat pe același loc de două faze de pământ (fig. 1). Primul castru de pământ, prevăzut cu două șanțuri de apărare, avea dimensiunile de circa 120 × 135 m și era orientat cu lungimea pe direcția NV—SE, iar al doilea, de asemenea cu două șanțuri în exterior, coincidea ca mărime, traseu, orientare cu castrul de piatră, care măsoară 180 × 187 m. Castrul de piatră, printr-o oarecare ajustare a folosit *agger*-ul și cele două șanțuri de apărare ale castrului de pământ anterior, peste care s-a suprapus. În plus, s-a săpat un nou

șanț de apărare, mai mic, în exteriorul celor două existente, adaptate la incinta de zid.

O atenție specială merită să se acorde în cercetările viitoare locuințelor — eventual barăcii

Une attention spéciale mérite la poterie dace, trouvée dans les baraques romaines et aussi dans l'intérieur de quelques habitations datant à la fin du IIIe siècle et au commencement du siècle suivant, après l'abandon officiel de la province de Dacie sous l'empereur Aurélien.

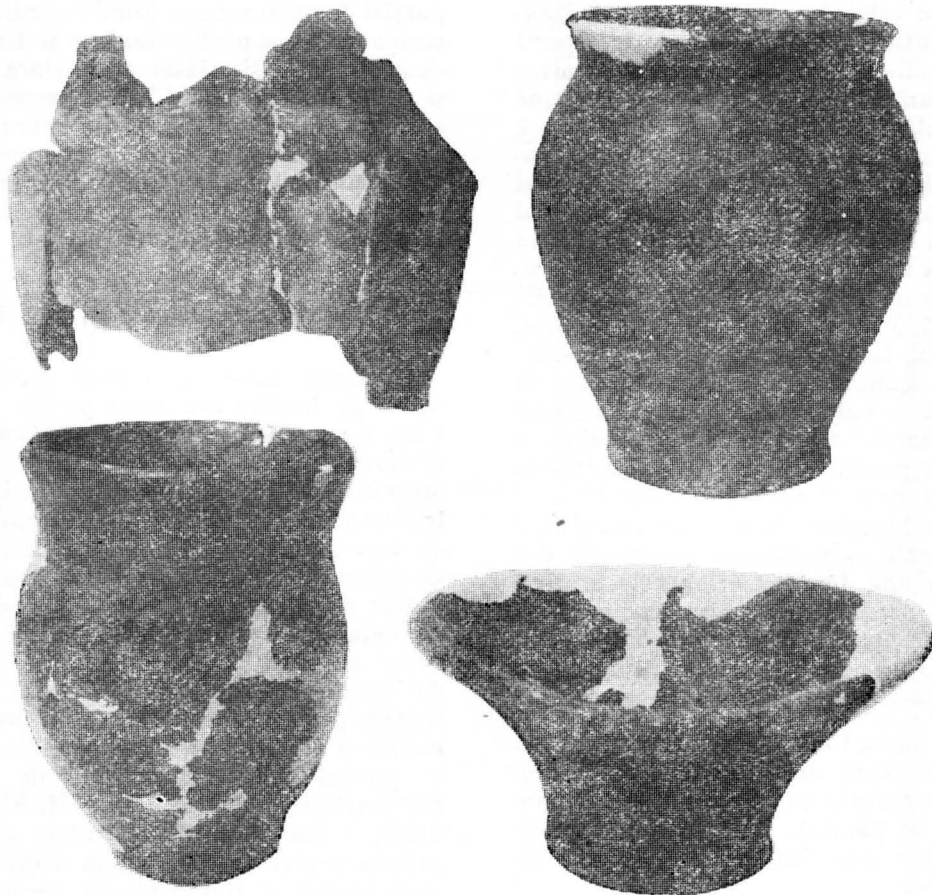

Fig. 4. Ilișua. Ceramică dacică modelată cu mina, descoperită în castrul roman.

militare — aflate pe locul castrului, locuințe distruse de un puternic incendiu, la o dată și în împrejurări ce sperăm că vor putea fi precizate prin explorarea arheologică din anii următori.

RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DANS LE CAMP ROMAIN D'ILIȘUA (DÉP. DE BISTRIȚA-NĂSAUD)

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques pratiquées en 1980 ont confirmé les résultats des recherches des années 1978–1979 et ont fournis des informations nouvelles relatives à ce camp romain.

Le premier camp était bâti en terre (circa 120×125 m) et avait deux fossés défensifs, sa longueur étant orientée nord-est-sud-ouest. Le deuxième camp, bâti aussi en terre sur même lieu et prévu avec deux fossés, coïncide — au point de vue du tracé, des dimensions et de l'orientation — avec le camp bâti en pierre (180×187 m). Outre cela, on a creusé un troisième fossé, plus petit, à l'extérieur de les deux fossés déjà existents.

Les matériels découverts consiste en céramique romaine locale ou importée, poterie dace travaillée à la main, des fibules, des briques et tuiles, des monnaies romaines qui s'échelonnent jusqu'au Philippe l'Arabe, une casque, des joints de lance et d'autres objets.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Ilișua. Plan du camp romain, levé après les fouilles des années 1978–1980.

Fig. 2. Ilișua. Profil du talus nord de la IVe section, qui traverse le côté nord-est du camp romain: 1 sol végétal; 2 sol noir-brun contenant des fragments céramiques daces et romains; 3 croûte de terre cuite; 4 sol noir-cendreuse contenant des tessons daces et romains; 5 cendre; 6 sol brun-jaunâtre contenant de nombreuses vestiges romaines; 7 humus préromain; 8 remplissage de terre — les fossés du camp; 9 terre glaise vierge; 10 remplissage de graviers et plâtras; 11 terre glaise bouleversée; 12 graviers; 13 cendre-charbons; 14 remplissage (fosse) de l'époque féodale-moderne; 15 agger; 16 mur d'enceinte.

Fig. 3. Ilișua. Profil du talus sud de la Ve section, qui taille le côté nord-ouest du camp romain: 1 sol végétal; 2 gravats; 3 sol noir mélangé avec charbons; 4 remplissage — terre glaise mélangée avec noire; 5 terre cuite-charboneuse, compacte; 6 remplissage; 7 sol noir-cendreuse; 8 sol brun-noirâtre contenant beaucoup de terre cuite et charbons; 9 graviers rougeâtres; 10 agger; 11 graviers de rivière; 12 terre glaise compacte; 13 remplissage-les fossés du camp; 14 mur d'enceinte; 15 trou de pilier.

Fig. 4. Ilișua. Poterie dace travaillée à la main, découverte dans le camp romain.

SECT. IV

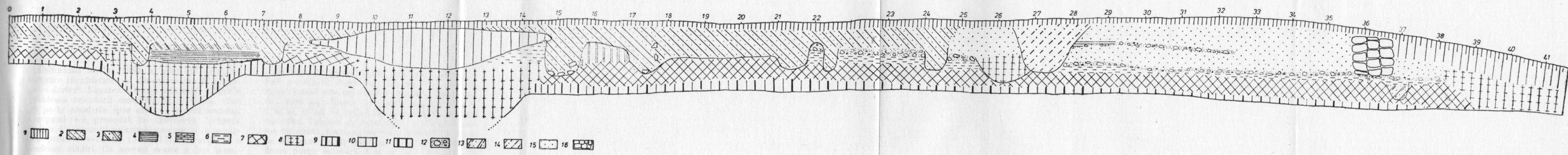

Fig. 2 Ilișua. Castrul roman. Profilul peretelui de nord al secțiunii IV, pe latura de nord-est: 1 humus modern; 2 negru-castaniu cu ceramică dacică și romană; 3 crustă de pământ ars; 4 negru-cenușos, cu fragmente ceramice dacice și romane; 5 cenușă; 6 brun-gălbui cu multe vestigii romane; 7 humus preroman; 8 umplutură-șanțurile castrului; 9 pământ galben virgin; 10 umplutură, pietriș, dărâmatură; 11 galben-castaniu, răscolit; 12 pietriș de riu; 13 cenușă-cărbune; 14 umplutură feudală-modernă (groapă); 15 agger; 16 zidul de incintă al castrului.

SECT. V

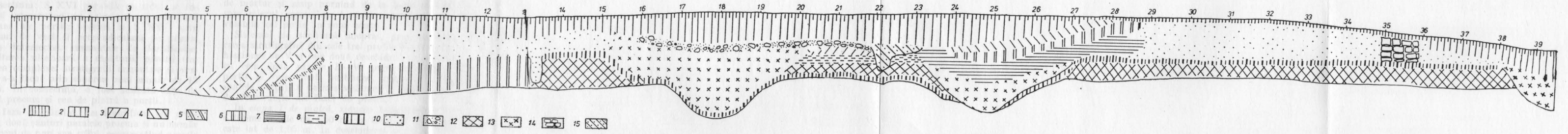

Fig. 3. Ilișua. Castrul roman. Profilul peretelui de sud al secțiunii V, pe latura de nord-vest: 1 humus modern; 2 dărâmatură; 3 negru amestecat cu cărbune; 4 umplutură — pământ galben amestecat cu negru; 5 arsură compactă; 6 pământ de umplutură; 7 negru-cenușos; 8 castaniu-negricios cu multă arsură; 9 prundiș roșcat; 10 agger; 11 pietriș de riu; 12 castaniu-gălbui compact; 13 umplutură — șanțurile castrului; 14 zidul de incintă al castrului; 15 gaură de stilp, cu pământ affnat și arsură.

SECT. IV

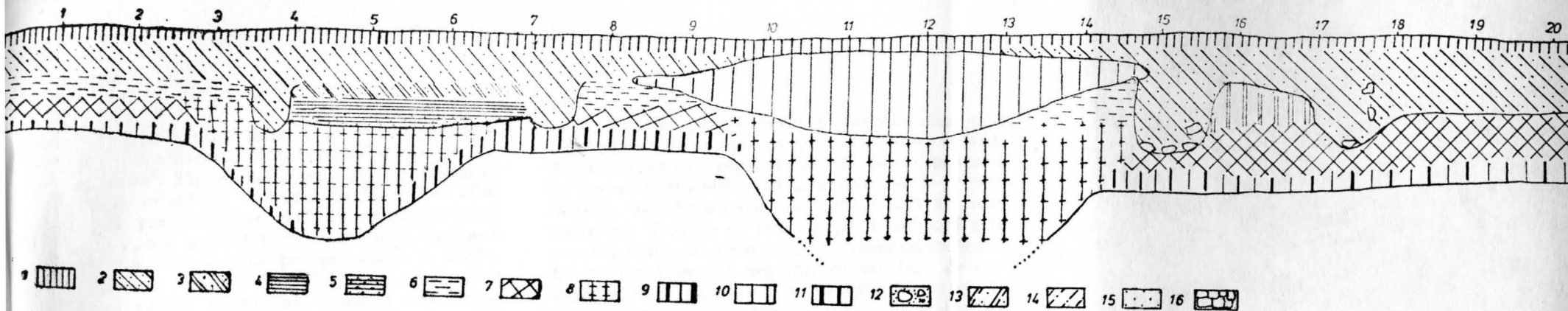

Fig. 2 Ilișua. Castrul roman. Profilul peretelui de nord al secțiunii IV, pe latura de nord-est: 1 humus modern; 2 negru-castaniu cu ceramică dacică și romană; 3 crustă de pământ ars; 4 negru-cen răscolit; 12 pietris de rlu; 13 cenușă-cărbune; 14 umplutură

SECT. V

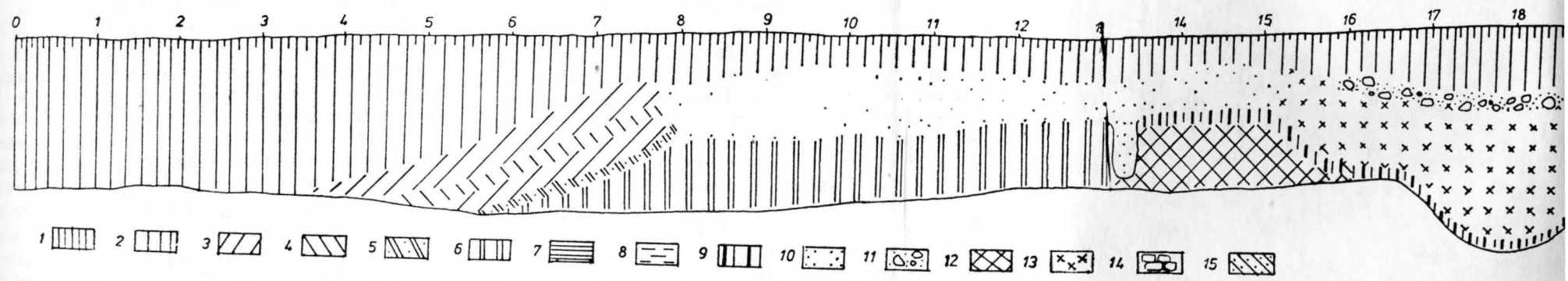
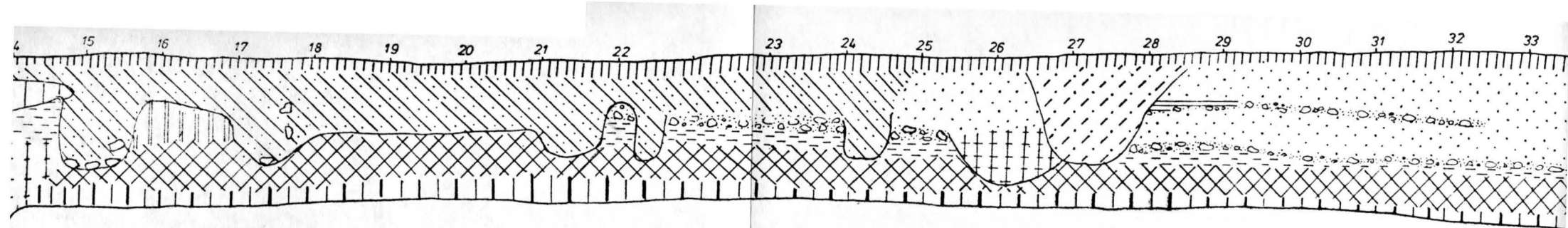

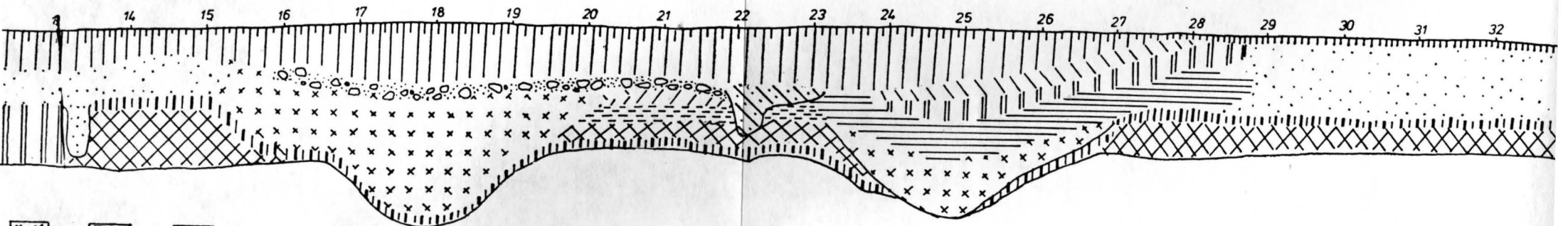

Fig. 3. Ilișua. Castrul roman. Profilul peretelui de sud al secțiunii V, pe latura de nord-vest: 1 humus modern; 2 dărîmătură; 3 negru amestecat cu cărbune; 4 umplutură — pămînt galben amestecat cu sărurile castrului; 14 zidul de incintă

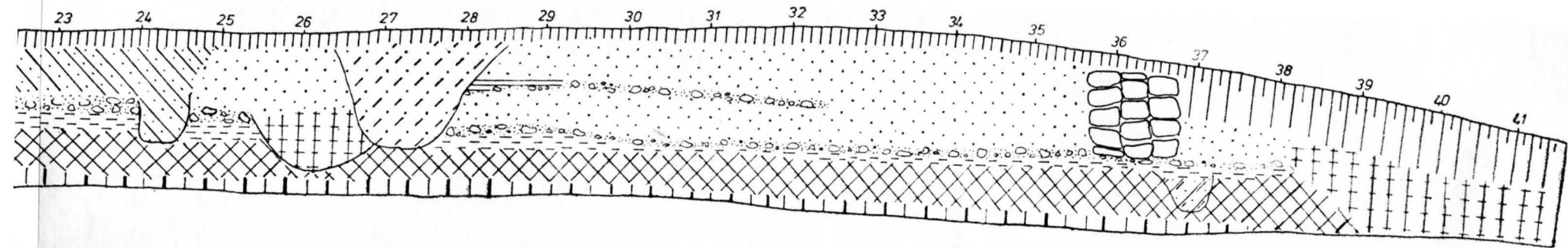
15 16

ramică dacică și romană; 3 crustă de pământ ars; 4 negru-cenușos, cu fragmente ceramice dacice și romane; 5 cenușă; 6 brun-gălbui cu multe vestigii romane; 7 humus preroman; 8 umplură-șanțurile castrului; răscolit; 12 pietriș de râu; 13 cenușă-cărbune; 14 umplură feudală-modernă (groapă); 15 *agger*; 16 zidul de incintă al castrului.

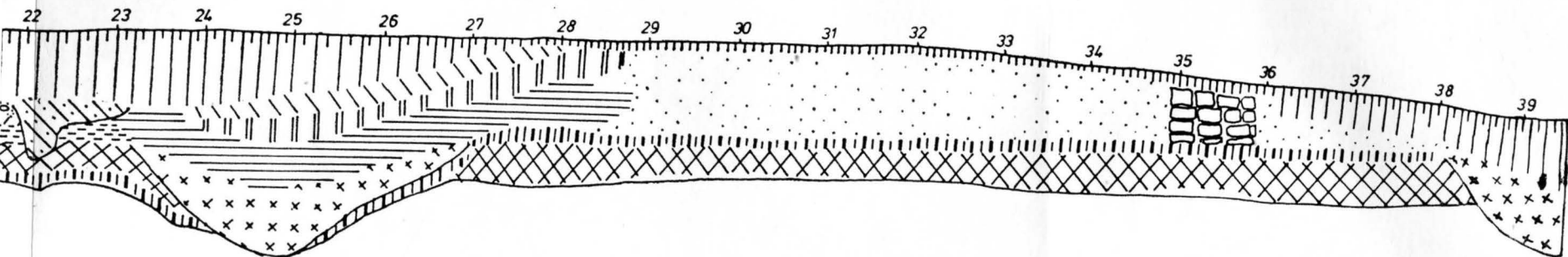

 14 15

negru amestecat cu cărbune; 4 umplură — pământ galben amestecat cu negru; 5 arsură compactă; 6 pământ de umplură; 7 negru-cenușos; 8 castaniu-negricios cu multă arsură; 9 prundiș roșcat; 10 agșanțurile castrului; 14 zidul de incintă al castrului; 15 gaură de stilp, cu pământ afinat și arsură

ice și romane; 5 cenușă; 6 brun-gălbui cu multe vestigii romane; 7 humus preroman; 8 umplură-șanțurile castrului; 9 pământ galben virgin; 10 umplură, pietriș, dărâmatură; 11 galben-castaniu, agger; 16 zidul de incintă al castrului.

ctă; 6 pământ de umplură; 7 negru-cenușos; 8 castaniu-negricios cu multă arsură; 9 prundiș roșcat; 10 agger; 11 pietriș de riu; 12 castaniu-gălbui compact; 13 umplură — u pământ affinat și arsură.